

X.

З того часу Соня стала держати себе по троху геть од Семена, силкуючись так, щоб він того не запримітив. Як тільки вони зоставались сам-на-сам, Соня завжді виходила з свого звичайно спокійного стану; то холод то жар перебігали по її жилам; вона якось мучилась; бесіда не йшла и залучивши першу хвилину, Соня спішно виходила з тієї кімнати, де сидів Жук, и не верталась вже туди, покіль не приходила мати, сестра або гувернантка.

Семен одначе спостеріг Соніні заміри и хоч не силковався не зоставаться сам-на-сам з Сонею, одначе, коли вона виходила, ніколи не застановляв, не заперечував її йти... А тим часом Жучиха запримітила, що з сином її день-за-день щось не добре діється, що він все більш и більш нудиться и ніщо ёго не розважає. Приїде Віренко — и з ним Семен не той, що був колись; бесіду веде він не так вже жваво, а якось вяло, з неохотою... Стане Жучиха радить синові, щоб він поїхав куди небудь, розважився: Семен махне рукою и скаже: „не хочу! чого я поїду?!.. мені дома добре, не скучно... З чого ви, матусю, берете, що я скучаю, нуджусь?.. мені весело...”

— „Не гніви, синку, Бога, не обманюй матери!.. я й бачу и серце моє чує, що щось у тебе не гаразд — та не розберу, що й від чого... Сказати би: закохався ти, — так, здається, ні в кого... А може — хто тебе знає! — хиба мало людей... так щож, коли кохаєш, нічого таїться... Бог помоч... одружись...”

А Жук на таку річ ціловав материні руки, та заспокоював її, що з ним нема ніякої переміни. Жучиха слухала, з недовірем хитала головою и думала, як-би вивідати правду; и з пан-отцем радилась и акафисти правила и Богови молилась — все не помагало!..

Наступила весна ві всій своїй красі: ліс и земля убрались в нову свіжо-зелену одєжу; вишні и яблоні вкрились білим цвітом: загули бжолы, защебетали жайворонки, посипались трелі соловіїв, усе ожило, усе повеселіло!.. Тільки на Семена буцім ніякого впливу не зробила весна!.. По прежнему ходив він замислений и смутний. До хозяйства брався якось не жваво: прийде до ёго Павло Миронович, стане Семен балакати з ним про сійбу, про саджене тютюну, слухає, дає поради, загадує те и те зробити: — але усе те Жук сповняв наче по приказу, наче длятого тільки, щоб хоч з формального боку показати матери, що він не нудиться, що він щиро береться за хазяйнуванє!.. Одно слово: все те робив Жук для виду тільки, в душі ёго залягла якась апатия до усього... Навіть шутки Риси, котрі він було сам визиває, тепер стали сердити ёго...

Стояв раз славний весняний вечер: небо було чисте, зоряве; блідолиций місяць визирав з-за густих лип; соловії тріщали... Жучиха звеліла приготувати чай в саду під липою... уся Жучишина семя сиділа округ столу; самовар шумів и тільки він та соловії зворушували ту нерухому тишу, яка стояла того часу в повітрі!.. Усі мовчали, кожен думав про щось своє. Жук сидів против Соні и дивився на неї... Допивши свій чай, він підвів очи в гору и сказав:

„Соню! що, як би я вмер?...”

— „Що—що?” перебила ёго Жучиха. — Що се ти кажеш, Сеню?! Господь з тобою! що се ти...”

Семен спохватився: „та се я так, матусю, шуткую...”

— „Славні шутки! цур ім!.. в такий час жите саме лізе в душу, а ти нагадуєш про смерть...”

„Треба-ж колись и вмирать... Так чуєш, Соню! було-б тобі жаль мене, коли-б я вмер?”

— „Що за думки у тебе!” одповіла Соня. „Не-відь що вигадав!”

„Не хочеш правди сказати?”

— „Та ну, годі Сеню!.. наче тобі більш ні про що говорить...” знов перебила ёго мати.

„Та ви не гнівайтесь, матусю!.. так щось забажалось говорить про смерть... Мені здається іноді, що я скоро повинен вмерти... На що не гляну, усе мені верзеться, що усе и усі прощаються зо мною...”

Жучиха скочила з місця, перехрестила сина, поцілівала ёго и приложила руку до ёго голови. Голова була холодна...

„Ви вже зараз, матусю; й до голови!.. думаєте, що я не здужаю... Я зовсім здоров! Ходім лучше в хату... Нехай Соня заграє мені Бетговену сонату.”

— „Ні! не грати му сьогодні,” одповіла Соня.

„Чому?” спитав Жук.

— „Так!.. не хочу...” Голос її тремтів, на очах блиснули слёзи.

— „Що се з вами, діти?” запитала Жучиха. „Один ні з сёго ні з того збирається вмирати, а друга— плаче, хто її зна' чого.” И на лиці Жучихи показалаь печаль... Вона стала пильно дивиться на Соню и на сина. Соня сиділа якось зажурена... очи її часто зупинялись на Семені... Семен сидів нагнувшись и дивлячись на стіл... Жучиха взяла Соню за руку и не переставала дивиться на неї: Соня дихала якось трудно, и тихенько прикусувала спідню губу, щоб не дати волі слёзам, котрі так и рвались з очей...

„Чи може-ж се статсья?!..” мелькнуло в голові Жучихи. „Чи вже-ж таки? — ні! не повинно бути!.. Чи вже вони закохались? Чи вже-ж вони знають, що вона ёму не сестра?” Жучиха тихенько випустила Соніну руку, встала и пішла в дім...

— „Так!.. так!..” думала вона, сидячи на самоті у своїй хаті; „тепер мені ясно, чого він нудиться, чого він сумує... Так!.. він любить Соню... и вона ёго любить... Та від кого-ж вони дізнались, що вони не рідні між себе?.. Хиба Иван як чи не пронюхав? та де!.. від кого він би се взнав?! Одначе чи с'як, чи так... на все воля божа!.. Щож, коли вони закохались, Бог ім на поміч! нехай одружаться!..”

И рішила Жучиха не довго одкладувать, а на другий-ж день прямо переговорить з сином.

— „А знаєш що, Сеню!” сказала вона ёму, позвавши до себе у хату. — „Хоч ти й не говориш мені правди, не признаєшся, але я сама добре бачу, що ти нудишся и сумуєш, и знаю від чого.”

Жук з дивовижею глянув на матір.

— „Знаю, знаю! усе знаю!..” вела вона дальш. „И знаю, чим можна вигоїть тебе... тобі треба одружиться... ти закоханий... А що, чи вгадала?..”

„Ні, мамо! не вгадали, я не закоханий.”

— „Ще й не признаєшся!.. годі таїться!.. Одружись, синку.”

„Ні з ким, мамо!.. моя невіста ще на припечку кашу їсть,” став шутковать Жук.

— „Ти не шуткуй, синку!.. я тобі не шуткома говорю, одружись!”

„Та що се ви, мамо! З ким же одружиться?.. кого брать?”

— „Бери ту, котру любиш.”

„Значить: ні кого й брать, бо я ні кого не люблю.”

— „Чи справді?.. не брешеш ти?” В голосі Жучихи Семен почув и докір и жаль и ніжну любов матери.

— „Хочеш, я скажу, кого ти любиш?” питала мати.

„Кажіть, коли знаєте...”

— „Ну, слухай — Соню...”

Жук затрусився и похилився на бік; мати піддержала ёго... він упав до неї на груди и заридав наче дитина...

„Мамо! матусю!.. я не винен в тім... я знаю, що... я таїв свою любов... таїв навіть від самого себе... що-ж мені діяти, коли у мене не стало сили, чи може я не зумів задушити се чувство... вирвать з коренем з свого серця любов до — сестри... Матусю! не гнівайтесь на мене.”

— „Годі, годі синку! перестань, заспокойся! хтож тебе виноватить?.. ти ні в чім не винен... ну, полюбив, полюбив... щож — на все воля божа!.. Заспокойся! серце не камінь... ёму не вкажеш... сама знаю се добре...”

А Жук ридав и ридав...

— „Та спокойся бо, Сеню! серце моє!.. заспокойся!.. Господь з тобою! чого плакати, тиж нічого такого не заподіяв.”

„Нічого?!” одповів хлипаючи син; „ще нічого!.. Матусю! я закохався — в сестру...” и він не переставав ридати гістично...

— „Ні, Сеню! ти — та заспокойся, та послухай, що я тобі скажу... Ну, закохався... щож! Соня — Соня тобі не сестра!..”

Жука мов хто обухом вчистив по голові!.. він — наче занімів, наче скаменів... ёму здалось, що він збожевольнів, що навіть слух ёго обманює, що у ёго галюцинація.

„Що ви сказали, мамо!”

— „А те-ж, що Соня...”

„Ну-те?..”

— „Не сестра тобі!..”

„Не сестра!!” скрикнув Жук. „Так вона не сестра!.. що се ви, мамо!.. се ви знущаетесь з мене, чи що?”

— „Нехай мене Бог боронить, щоб я з свого сина знущалась... Ось слухай! заспокойся!.. я тобі все розкажу. Окреме мене ніхто сего не знає, що вона не сестра тобі, не дочка мені!.. хто її родителі — один Бог знає... її підкинено до нас.” И Жучиха розповіла синові усю подробицю.

Семен слухав її, впиваючись в кожне її слово; те, що він почув від нені, так здивовало ёго, що він сам собі не вірив; боявся, чи справді він слухає своїми ушами, чи справді він слухає свою рідну ненью!.. Слухаючи розповідь матери про Соню, він инколи хватав себе за голову, за уши; наче хотів завіряться, чи єсть у ёго голова, чи єсть у ёго уши, чи не позакладало їх, чи добре, чи правдиво він чує ними!..

Не то що трудно, а навіть просто не можна не то-б вірно, а хоч подібно описати той внутрішній, душевний стан, котрий охопив Жука. Завірівшись, що перед ним не манія, а рідна няня, що він слухав її правдиві речі, Жук наче переродився. Він почувствовав, що до ёго вернулась прежня веселість, прежня жвавість, він став зовсім не той, яким був за годину до того. Здається мені, що стан ёго духа походив на той стан, в якому буває чоловік засуджений на смерть, чоловік, котрий спускав вже свою голову під катову сокиру и котрого потім одпустили и ослобонили!.. Він так вже попрощався з житем, з людьми, що, визволившись з катових рук, мав справжнє право сказати, що він знов народився, став жити в-друге, встав з гроба!.. Так подібно и з Жуком було! він вже на віки прощався з Сонєю: кривність, имя сестри — стояло перед ним такою безоднею, через котру ні в вік,

ніяким побитом не можна, здавалось Жукови, перейти, щоб стать з Сонею у парі... сестра — на віки розділяла ёго од подружя!.. Жук вже на віки, хоронив свою любов, на віки осудив себе любить без жодної надії любить и мовчать, любить и нудиться, любить и мучиться — мучиться пекельними муками, страждать — страшним стражданем!.. Аж ось — одно слово ёго матери: „вона не сестра!” воскресило, оживило ёго!.. недавні муки, нудьга, безнадійність, страждане — усе отсе наче рукою зняло, наче нічого сего не бувало... И перед ним виросла в одну хвилию: люба коханка — замісто сестри. Розпука вилилась з душі и душа налилась до краю світлою надією! Серце гризли не нудьга, не муки, а нектар блаженства и любови — наповав ёго!.. Хиба-ж після сего Жуку не можна було сказати, що він воскрес, що він став жити в-друте?!

И Жук прожогом кинувся до Соні, до своєї милої Соні, щоб проблагостити їй своє нове народжене. Не знайшовши Соні в домі, Жук побіг в сад, гукаючи: „Соню! Соню!.. де ти?”

Соня сиділа під тією-ж липою, де вчора Жук говорив, пючи чай, про смерть. Жук підбіг до неї, вхопив за обидві руки и голосом повним хвилёваня спитав:

„Соню!. люба Соню!. скажи: чи ти хочеш мого щастя? чи хочеш, щоб я був на віки щасливим?”

Соня здивувалась!.. вона не розуміла, що діється з Семеном: він показався їй якимсь чудним, зовсім не тим, яким вона бачила ёго годину чи дві до того.

— „Що з тобою, Сеню?”

„Нічого!.. нічого!.. ти говори мені швидче: чи хочеш, чи бажаєш — мого щастя?”

— „Хиба у тебе єсть про се сумліне? хиба ти сам сего не знаєш...”

„Не знаю!.. не знаю!.. моє щасте залежить од тебе... од однієї тебе...”

— „Він не здужає,” подумала про себе Соня. „Господи! треба-б ёго повезти в Київ” — и пильно дивилась на ёго.

„Сеню! ти, здається мені... не зовсім безпечний...”

„Думаєш: я не здужаю... що?.. ні! ні! я здоров, здоров так, як давно вже не бував... та ну бо, Соню! голубко! говори швидче: чи бажаєш мого щастя... чи хочеш стать на віки моєю... моєю дружиною?..”

Соня одступила назад, визволила свої руки з рук Жука и мимо волі осінила ёго хрестом, говорячи: „Сеню! що се ти верзеш? подумай!.. та ти справді не здужаєш... ходім в дім, та ляж, спочинь... Що се ти — ти, наче, не при собі!...”

„При собі!.. зовсім при собі!.. не дивуйся, Соню, моїй речі, не хрести мене, не думай, що я з глузду з сунувся, що в мене в голові туман... я здоров! не жахайся моєї речі... я справді питаю тебе: чи хочеш стать у парі зо мною?..”

— „Сестрі з братом?.. ти...”

„Цить, цить!.. ти мені не сестра, я тобі не брат...”

У Соні ринули слёзи: остання річ Семена завірила її, що він отуманів, збожевольнів, їй стало ёго жаль...

„Чого ти плачеш, Соню?” допитувався Жук. — „Ти не віриш мені? думаєш, що я брешу, що верзу нісенітницю?.. Ну, ходім до матусі!.. ходім, нехай вона тебе завірить, нехай вона тобі скаже, що ти мені не сестра.” И взявши Соню за руки, Жук бігом повів її в дім. Соня не суперечила: їй и самій хотілось швидче добратися в дім, позвать неню, розказати їй, що Семен небезпечно занедужав, уложити ёго швидче в постіль и послати за лікарем.

Жучиха сиділа в салі. Жук підбіг до неї з Сонєю и сказав:

— „Матусю! серденько! завірте Соню, що вона мені не сестра... я їй говорив, та вона не вірить...”

А Соня мокрими від сліз очами глянула ніжно-жалібним поглядом и тихенько проговорила:

— „Мамо! треба швидче послать за лікарем.”

„Бачте, бачте!” скрикнув Жук, почувши слова Соні; „чуєте, мамо, що вона каже? вона думає, що я з ума зійшов!”

— „На що за лікарем?” спитала спокійно Жучиха. „Сеня тобі правду говорить.”

Соня здвигнулись, подалась трохи назад и тихо промовила:

— „Правду?... так значить, ви мені не мати?”

— „Ні, Сонечко, ні!”

— „Хто ж моя мати?”

— „Не знаю, моє серденько!”

— „Так я безрідна? так у мене й матери нема?... ніхто її й не знає!.. Де ж ви мене взяли?... а батько мій хто?”

— „И про те не знаю!..” одповіла Жучиха.

Соня спустилась на сталець... ноги її и вся вона тремтіла.. холодний піт виступив на чолі. Зложивши хрестом на грудях руки, бліда як крейда сиділа Соня и говорила:

— „Так я безрідна!... ні батька, ні неньки!”

Жучиха и Семен прийнялись заспокоювать Соню. Соня мовчала... тільки краплі холодного поту виступали більш и більш. Жучиха одвела її в спальню, вложила в постіль, вкрила теплим одіялом и сіла біля ліжка; а Семен, стоячи з боку, дивився и мовчав... Лице ёго якось витяглось, очи запали, на чолі понапинались жили... Багацько він пережив того дня!.. ёму здалось вже, що щастє, надія, мелькнувши наче блискавка, знов покинули ёго, осудивши терпіть ще гірші муки.

Помовчавши, Жук тихим голосом промовив до матери:

„Мамо! послать би за лікарем?”

— „Пошли, синку, швидче!”

Жук на цинках вийшов з хати.

Два гонці побігли за лікарями!

А Соня, закривши очи, лежала наче мертва. Рися и Frl. Ганна, не знавши нічого, тільки дивовались: їм здавалось, що тут сподіялось щось чудне, але що именно — вони не могли зрозуміть.

Минуло годин зо дві, в котрі Жучиха не одходила від Соніної постелі. Далі вона тихенько встала, нагнулась до лица Соні, и стала прислухаться, чи дише вона, чи ні. — „Пресвята Богородице! спаси її!” промовила Жучиха. Очами повними сліз подивилась вона на образ Пречистої, перехрестила тричи Соню и подумала: „заснула!”

Нищечком, тихенько вийшла Жучиха з Соніної спальні, а слідом за нею ввійшла туди Frl. Ганна.